

אנציקלופדיה
עבודת ה' פנימית

א-1 - אוצר

בלבבי משכן אבנה



אוצר

אוצר – "יפתח לך ה' את אוצרו הטוב", אוצר נקרא **אוצר** סדר הימשכות האור שאין לו גבול – לאור צר מלשון **אור-צר**.

שרשי הדברים: כפי שהוזכר בשיעור הקודם מיסוד דברי חז"ל, מתורתו של רבי נחוניה בן הקנה, קודם שנברא העולם היה מציאות של אור, "ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור", "אור שהיה כבר" – הוא זה שנמשך לתוך מציאות הבריאה ביום ראשון – "אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו", כלשון חז"ל.

וביום רביעי דמעשה בראשית, נעשה תליית המאורות, ושם, מעיקרא נאמר "את שני המארת הגדולים" – וגם כאן **מארת** חסר ו' ולאחר מכן, נעשה בפגם הלבנה – "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה". זה בקצרה ממש, סדרי האור.

ושרשי הדברים, לענינא דידן, האור שהיה מתחילה הוא אור שאין לו גבול – אין לו קץ, אין לו קיצבה, ואין לו מידה, "ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור", נמשך מציאות של אור לתוך מציאות הבריאה. וההמשכות של אותו אור לתוך מציאות הבריאה, היא הימשכות למקום של גבול – "הן הן גבולות עולם", וא"כ, מה שמעיקרא היה מציאות של אור שאין לו קץ, נעשה מציאות של אור שיש בו גבול. זה נקרא **אוצר**, כל האור הנמצא כאן בהאי עלמא הוא **אוצר** – הוא **אור-צר**, זה מציאותו.

אוצר של יראת שמים - הצמצום שבכח הבחירה

ובעומק יותר, לשון חז"ל הידוע: "אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים". למה דווקא יראת שמים שמו הוא "אוצר של יראת שמים"? – ברור הדבר, יש בורא ויש נברא, והיחידוש שמתגלה בנברא, מה שהנברא הוא בעל גבול. שורש נקודת הגבול העיקרית, הנקודה הפנימית שיוצרת את גבולותיו זה כח הבחירה שנמסר לאדם, שבכח הבחירה שנמסר לו, הוא יכול לעשות כביכול, נגד רצונו יתברך שמו, והרי שהוא יכול לצמצם את גילוי הרצון של הקב"ה, להפוך אותו **מרצון** מלשון **רץ**, להיפוך אותיות של **צר**, זה מונח בכח הבחירה שבאדם, מה שכביכול "קודם שנברא העולם היה הוא אחד ושמו אחד", הוא לבדו, "הוא ורצונו חד, הוא וחכמתו חד", כלשונות רבותינו, כשמתגלה קומת הבריאה בכלל, וצורת אדם שהיא הצורה השורשית והעיקרית של הבריאה, כשנמסר לו מציאות הבחירה, הרי שהבחירה יוצרת צרות, יוצרת צמצום, **צרות ברצון**, הוא יכול לעשות נגד רצונו יתברך שמו, וזה המוגדר בלשון חז"ל "עוברי רצונו", הרצון נעשה צר, זהו צמצום של הרצון, ולכן דייקא נאמר "אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים", "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", כלומר, נקודת הבחירה גילויה ביראת שמים, ולכן דייקא הוא מקום הצמצום, ועליה נאמר "אין לו להקב"ה בעולמו אלא **אוצר** של יראת שמים", זה מקום היראה, מקום הגבול, מקום הצמצום, הוא דייקא ביראת שמים בנקודת הבחירה, "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים".

וזהו א"כ, שורש האוצר שמתגלה בבריאה, עיקר האוצר הוא אוצר של יראת שמים, זהו האור שהוא **צר** שמתגלה מתוך היראת שמים, שם מקום צרותו, שם מקום גילויו.

ובעומק, האור שחל כאן בכל קומת מציאות הבריאה, א"כ, הוא לא אור גמור, אלא הוא **אור-צר**, זה הגדר של **אוצר** – **אור צד"י**, שכל **צד"י** זה מלשון של **צד**, כלומר, זה אור שמתגלה כדבר הבא מן הצד, הוא בא מהמיצר,

כל המיצרים הם הצדדים של הדבר, "המוכר שדה לחבירו כותב לו מיצריה", כלומר, גבולותיה הם נקראים מיצריה, צדדי השדה, מקום הקצה, מקום הצר, זהו **האוצר**, זה אור שבא דרך דפנות, דרך צדדים, דרך מקום צר, זה קומת הבריאה, כל הווייתה של הבריאה הוא אוצר, זה עומק הגילוי שמתגלה בבריאה.

אור – צר במדרגת תורה

אשר על כן, כאשר חל צמצום של מציאות האור, צורת הדברים היא באופן כזה, "קודם שנברא העולם היה הוא אחד ושמו אחד", והתורה הקדושה, שעליה דורשים חז"ל "ה' קנני ראשית דרכו", והיא הנקראת "תורה אור", ובמדרגת האור שבתורה היא קודם הבריאה, כביכול – "חמדה גנוזה לך תתקע"ד דורות", היא בבחינת "ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים", זהו "תורה אור", שאין לה קץ, שאין לה גבול, אין לה מידה, שאין לה מציאות של צרות.

ומכח 'איסתכל באורייתא וברא עלמא', האוצר שנמצא בתורה משתלשל לעלמא, ואז הוא נעשה **אוצר** – אור צר, זה נהפך מדרגה של "תורה אור" למדרגה של "נר מצוה", כלומר, חלה העתקה מאור של "ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים", שהוא דבר שאין לו קץ ואין לו גבול, והוא נעשה אור בעל קצבה ובעל מציאות של גבול, זה העתקה ממדרגת "תורה אור" למדרגה של "נר מצוה".

"נר מצוה" עניינו, איך האור של התורה מתגלה דרך דבר צר יותר, והדבר שהוא בבחינת צר דקדושה, השורש שיש בבריאה זהו תרי"ג מצות, זהו גדר של גילוי של הצרות שמתגלה במציאות הבריאה – זה "נר מצוה".

ולפי"ז, **להבין בעומק יותר**, הרי יש לנו תרי"ג מצות דאורייתא וז' מצות דרבנן.

ואחד מהמצות דרבנן, זהו נר חנוכה, מה עומק ההגדרה של מצות נר חנוכה עפ"י המתבאר השתא?

'פח אחד חתום' שהפך לפתח

שרשי הדברים בקצרה, סדר הדבר הרי היה שהיוונים טמאו כל השמנים, ולבסוף מצאו פך שמן אחד חתום בחותמו של כהן גדול, שנעשה נס שבמקום שידלוק יום אחד הוא דלק שמונה ימים.

ברור הדבר, הפך שמן שחתום בחותמו של כהן גדול, כלומר, זהו האור שמתגלה דרך הצרות, זה הצוררים שמגיעים מעיקרא לטמאות השמנים. וכאשר מתגלה האור הוא מתגלה דרך מהלך של צרות, זהו ה"פך אחד חתום בחותמו של כהן גדול", מה שנעשה מתחילה אופן של "חתום", מתהפך ה-**חתום לפתח**, -המ' **בתם** הרי היא מ' סגורה, **ממ"ם** סופית לאות פ', זהו הגדר של **החותם** – **חתם** שהופך להיות **פתח**, "יפתח לך ה' את אוצרו הטוב".

והפתח הזה המתגלה, זהו הפתח שבו נאמר דין – "מניחו על פתח ביתו מבחוץ" בנר חנוכה, וא"כ, ההארה שהתגלתה היא, שמה שמעיקרא היה בבחינת הארה של **אוצר**, שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, כלומר, **מציאות הפך שמן** היה בגדר של **אוצר**, שזהו מה ש"מצאו פך שמן אחד חתום", כלומר שזה גדר של אוצר.

וכאשר מתגלה לאחר מכן שנעשה נס ודולק במקום יום אחד, שמונה ימים, איפה שורש מציאות הנס? – ברור הדבר, שגדר מציאות הנס היא, שההארה של "אור תורה" האירה ב"נר מצוה", מה שמדין הנר כשלעצמו הוא ראוי לדלוק יום אחד, אבל כאשר מצטרף ההארה של "תורה אור" למדרגת ה"נר מצוה", כלומר, מתגלה השורש של ה"נר מצוה", דהיינו שמתגלה ה"תורה אור", שמצד השורש של התורה "ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים", זה אור שאין לו קץ ואין לו גבול, ההארה הזו משתלשלת ומתגלה בנר מצוה, לכן מה שהיה ראוי לדלוק יום אחד, דולק שמונה ימים. כלומר, ההארה הפנימית ממשיכה להאיר במקום הצמצום של ה-**אוצר**, של הנר הצר, ועל ידי כן נעשה מציאות ההרחבה, שורש ההארה של הנס שנעשה בימי חנוכה.

ולכן דייקא מקום ההדלקה הוא במקום הפתח, כמו שהוזכר, כלומר, כיון שה**חתום** הפך להיות **פתח**, שורש אותו פתח, היינו שמאיר בו הבחינה של "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה" מאור הפתיחה של חכמה,

"את פתח לו", מתגלה הפתיחה של החכמה שהיא מאירה בנר, ולכן מקום ההדלקה של הנר הוא "מניחו על פתח ביתו מבחוץ".

מדרגת ההארה שב'צהרים' והמיצר שבצהרים

ויתר על כן, "היה דר בעליה מניחו בחלון", להבין ברור, כידוע נח, כידוע, זה ראשי תיבות של נר חנוכה, ואצל נח נאמר בעשיית התיבה "צהר תעשה לתיבה", וכמו שרש"י מביא מדברי חז"ל כידוע, שיש בזה שתי לשונות, או חלון, או שהוא אבן טובה, וזה נקרא צהר מלשון צהרים, דבר המאיר, טהירו - צהרים.

צהרים נקרא כן מלשון צר-ה', כלומר, בתחילת היום כאשר השמש זורחת במזרח, מתגלה השמש בבחינת קרן אור באופן של אור צר, אבל כאשר מגיע הצהרים, כשהשמש בתוקפה, "חמה בראש כל אדם", היא יוצאת מן המיצר שלה, "כצאת השמש בגבורתה", היא יוצאת ממקום המיצר שלה ומתרחבת, זהו צהרים, המיצר נעשה בו הרחבה, "מן המיצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה", נעשה מציאות של הרחבה, שהיא הופכת להיות ממדרגה של צר לצהר, צהרים.

והחלון שדרכו נכנס האור או האבן טובה שמאירה, האבן טובה מתוך עצמו והחלון שמאיר מבחוץ, אלו הם הנקראים "צהר תעשה לתיבה" מלשון של צהרים.

אבל בדקות יותר, הרי תליית המאורות היתה ביום הרביעי, ומעיקרא היה "את שני המארת הגדולים" ולאחר מכן "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה, בפשוטו המיעוט היה בלבנה - "לכי ומעטי את עצמך" שזה "המאור הקטן", אבל ברור הדבר, שאם מעיקרא הם היו "שני המארת הגדולים", ולאחר מכן נעשה מאור גדול ומאור קטן, היינו שהצמצום שחל במאור הקטן, הוא מבטל את המדרגה של "שתי המארת הגדולים", שמכאן ואילך "שני המארת הגדולים" הם אינם קיימים, ומה שמתחילה הם היו שנים ש"מקבלים דין מן דין", עכשיו זה הופך להיות חמה נותנת ולבנה מקבלת.

ונמצא א"כ בעומק, שההתפשטות, היא לא רק במדרגת הלבנה שנאמר בה "לכי ומעטי את עצמך", שנעשה בה צמצום של האור, צרות של האור, אלא הצמצום בעומק חל גם במדרגת החמה, ועל שם כן בעומק החמה בטהרתה נקראת צהרים, כלומר, שגם בשעה שהיא נמצאת בתוקפה, היא ג"כ עדיין מיצר, אין לה את ההארה שהיתה קודם הפגם של "לכי ומעטי את עצמך".

ויתר על כן, ביחס ליום ראשון - "אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו". ההארה שמתגלה במאורות, ואפילו ב"מאור הגדול לממשלת היום", ה"מאור הגדול" הוא צר בהארתו ביחס לאור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, שאדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו.

וא"כ, גדר ראשון שנתבאר, שצהרים הוא ביחס לקודם פגם הלבנה, ופגם הלבנה יצר מיעוט גם בחמה, והעומק הנוסף שנתבאר, שזה נקרא צהרים, ביחס להארה הראשונה של יום ראשון לפני תליית המאורות, כפי שהוזכר.

השורש שזמן ההדלקה בבין השמשות

ולפי"ז, כעת, להבין בעומק, הרי זמן הדלקת נר חנוכה הוא כמבואר בגמ', "משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק", והזמן הזה, כהגדרה כללית מאד, הוא הערב האחרון בלי להכנס למחלוקת השיטות, אבל כהגדרה כוללת ממש, הוא הזמן שנעתק הארת החמה ונכנס הארת הלבנה, ובכללות ממש בתוכו נמצא זמן של בין השמשות.

"בין השמשות" הוא אותו זמן שיש בו מעין מה שהיה ביום ראשון, ש"אור וחושך משמשים בעירבוביא", שאז נאמר "ויבדל אלקים בין האור ובין החושך ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה", שנעשה מציאות של הבדלה, ב"בין הערבים" בכלל, וב"בין השמשות" בפרט, מתגלה המעין דמעין של מה שהיה בראשית הדברים - "אור וחושך משמשים בעירבוביא", היום והלילה לא נבדלים שם, אלא דייקא זה בין השמשות, ספק מן היום ספק מן הלילה, כלומר, מעורב שם שני החלקים גם יחד, זהו זמן ההדלקה של נר חנוכה.

ובהקבלה למה שהוזכר קודם לכן, מצד המדרגה התחתונה, מקודם היה "את שני המארת הגדולים", אבל לאחר מכן "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" שנעשה הבדלה ביניהם, בזמן בין השמשות מתגלה האחדות של חמה ולבנה, וזה עומק ההארה של נר חנוכה שהוא בא להאיר את האחדות של החמה והלבנה, את צירופם גם יחד, מעין האור של קודם הפגם של "לכי ומעטי את עצמך". אבל יתר על כן, כפי שהוזכר, שורש הדבר הוא באור של יום ראשון, שנעשה בו הבדלה, "ויבדל אלקים בין האור ובין החושך ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה", זמן ההדלקה של נר חנוכה הוא בא לחזור ולצרף את בחינת האלקים של "ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה ויבדל", שנעשה מציאות של הבדלה ביניהם, בנר חנוכה מתגלה ההארה שחוזרת ומצרפת את שניהם בבת אחת. מה שידוע עד מאד בדברי רבותינו שהאור של נר חנוכה זה אור הגנוז שאדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, בעומק יותר זה אור של קודם מציאות ההבדלה ש"אור וחושך משמשים בעירבוביא", זה עומק האור שמתגלה בהדלקה של נר חנוכה.

עומק הצטרפות החושך למציאות האור

ובלשון עמוקה יותר, אור וחושך משמשים בערבוביא, אז כפשוטו יש אור, ויש חושך, ויש בהם מציאות של ערבוביא, אבל העומק הדק יותר של דברי חז"ל, שהאור יש לו גבול ושיעור, והוא גופא נקרא החושך שלו, זה נקרא "אור וחושך משמשים בערבוביא".

כלומר, ששורש החושך עניינו, עצם ההגבלה של האור, זה נקרא חושך, וההתפשטות מכך היא שהם כפשוטו בערבוביא, שזהו "אור וחושך משמשים בערבוביא", אבל בשורש הדבר ענינם של האור והחושך, האור זה ההתפשטות, החושך זה מקום הגבול, "קץ שם לחושך", זה מקום ההגבלה של הדבר, ו"משמשים בערבוביא", כלומר, מתגלה האור שהופך להיות במציאות של גבול, זה "אור חושך משמשים בערבוביא".

וזה עומק ההגדרה של הצור, של הצר שמתגלה בחנוכה, אבל כאשר נעשה מציאות של נס "מעוז צור ישועתי לך נאה לשבח", צור דייקא, כלומר, נעשה הנס שהצרות הזו הופקעה, החושך מצטרף לאור - ההגבלה של מציאות החושך נעתקה בנר חנוכה, וזה העומק שמה שמתחילה היה בגדר של אוצר, "מצאו פך שמן אחד חתום בחותמו של כהן גדול", שהוא ההבחנה של אוצר, אור-צר, אבל כשנעשה נס ובמקום לדלוק יום אחד הוא דלק שמונה ימים, הנס מפקיע את האוצר, את האור-צר, ונעשה המציאות של ההרחבה של ההארה.

השלימות של מה שהוזכר, שמדליקים בזמן של "בין השמשות", לאחר שנאמר "ויבדל אלקים בין האור ובין החושך ויקרא אלקים לאור יום [-אור לעצמו] ולחושך קרא לילה [-לילה לעצמו], אבל בבין השמשות מתגלה החושך שמגביל את מציאות האור, "משמשים בערבוביא", וכאשר נצטוונו להדליק בזמן של בין השמשות, הרי שההדלקה מגדירה את הדבר, שהצמצום של עצם מציאות האור ע"י החושך שהופך אותו להיות מציאות של אור-צר, נעשה כאן מציאות ההרחבה, ע"י עומק הריבוי שנעשה כאן, כמו שנתבאר.

'אור גם' שבנר, היפך ה'אור צר'

לפי"ז, להבין נפלא מאד, יש לנו מדרגה של אור ויש לנו מדרגה של נר, אור הוא ר"ז בגימטריא, נר הוא ר"נ, ההבדל בין אור לנר יוצא מ"ג, בחינת גם - ריבוי.

ולהבין עמוק, במובן החיצוני, הנר הוא הצמצום של מציאות האור, דייקא אור-צר, כפי שנתבאר. זה הצרות שנעתקת ממדרגת "תורה אור" למדרגת "נר מצוה" נעשה הצמצום של האור, וזו מדרגת הנר, אבל בעומק יותר, נר חנוכה בבחינת "יתרון האור מן החושך" דייקא, כאשר מתגלה "וחושך על פני תהום" שזו יון, כדברי חז"ל, וכאשר נעשה הנס ונתהפך למציאות של אור, שאז מתגלה "יתרון האור מן החושך", האור שמתגלה במדרגת ה"נר מצוה", הוא לא צמצום של אור-צר, כמו שהוזכר, ככל ראשית מהלך פני הדברים, אלא מתגלה המהלך

שהנר הופך להיות גם תוספת על האור, כמו שהוזכר, שאור וגם עולה נר, והיינו שגם ריבוי הוא, כלומר, נעשה כאן מציאות של ריבוי, שנעתק ממדרגה של "תורה אור" והופך להיות "נר מצוה".

כלומר, מה שהיה מעיקרא התורה "ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים", זה אור כשלעצמו, בנר חנוכה מתגלה המדרגה של "יתרון האור מן החושך", זהו הגם של הריבוי, שבמדרגת הנר חנוכה מתגלה עצמות האור ממקום של "יתרון האור מן החושך".

וא"כ, מה שבכללות ממש נאמר בחז"ל "תשת חושך ויהי לילה - זה העוה"ז שדומה לחושך", ותכלית כל הבריאה כולה כנודע מדברי רבותינו, הוא "יתרון האור מן החושך", עיקר הגילוי הזה מתגלה בנר חנוכה, שיש תוספת של מציאות הארה, שגדר התוספת הוא "יתרון האור מן החושך".

תורה חדשה שמתגלה בחנוכה

ולפי"ז, כעת להבין בעומק, כשהוזכר בראשית הדברים מדרגת "תורה אור", ו"נר מצוה", נתבאר שנעשה צמצום ממדרגת "תורה אור" ונשתלשל למדרגה של "נר מצוה", אבל לפי העומק שנתבאר השתא, ה"נר מצוה" שמתגלה בחנוכה הוא באופן של ריבוי, הוא באופן של גם שיוצר מציאות של ריבוי, הריבוי הזה יוצר עכשיו חידוש של הארת תורה חדשה שמתגלה בימי החנוכה, ה"יתרון האור מן החושך" של הריבוי של הגם על המדרגה של אור, הופך להיות ב"תורה אור", "יתרון האור מן החושך".

בלשון אחרת, והיינו הך, ידוע מאד שאור בגימטריא רז, כמו שאומרים רבותינו, מעיקרא היה אור-צר חתום בחותמו של כהן גדול, כלומר, שמתגלה מציאות של צמצום של נעלמות, זה ההבחנה שהאור מתראה כרז, כנסתר, כנעלם, כמכוסה.

אבל כאשר נעשה הנס, "יתרון האור מן החושך" ונתהפך מדרגת החושך לאור, הרז מתהפך ממדרגה של רז למציאות של אור, והופך להיות ריבוי של גם של נר, ואז מתגלה שהרז הנעלם הפנימי, הופך להיות עכשיו גלוי, זהו תוקף ההארה של ימי החנוכה.

האור של "פך שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול", להבין עמוק, זה לא שבמקרה היה פך שמן אחד שהיה חתום בחותמו של כה"ג, אלא זה אותו מדרגה של רז, חתום, נעלם, מכוסה, שאיננו בר גילוי, זה נקרא "חתום בחותמו של כה"ג, כלומר, מדרגת כהן גדול, היא החותמת את אותה מדרגה לבלתי תגלה, זהו ה"חתום בחותמו של כה"ג", וכאשר נעשה הנס ומצאו את אותו פך שמן, ויתר על כן משיעור של יום אחד הוא דלק שמונה ימים. אותו חלק של תורה שהיה רז, שהיה בו מציאות של נעלמות, מציאות של נסתר בלתי גלוי, ע"י תוקף הנס שנעשה, ע"י מציאות ההארה, ההסתרה שבדבר הופך להיות מציאות של גילוי, זה "יתרון האור מן החושך", מדרגת ה"תורה אור" שמתגלה בימי החנוכה, כמו שהוזכר.

מדרגת חנוכה שלמעלה ממדרגת פורים

ולהבין כעת, יתר על כן, "חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה", כדברי חז"ל, וודאי שפנים רבות לדבר. אבל פנים אחד לדבר לעניינא דידן, הוזכר כבר בשיעור הקודם מיסוד דברי המהר"ל הידועים שיש מדרגת חנוכה ויש מדרגת פורים, מדרגת חנוכה "נר מצוה", מדרגת פורים "הדר קיבלוה בימי אחשוורוש", "תורה אור". מה למעלה ממה? - ההבנה הפשוטה, הפורים הוא למעלה מחנוכה, כי פורים הוא במדרגה של תורה, "תורה אור", וחנוכה הוא במדרגה של נר "נר מצוה", ו"תורה אור" הוא למעלה ממדרגה של "נר מצוה" זה המושכל ראשון, פשוט.

אבל בעומק יותר, להמתבאר, ע"ז נאמר "חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה", "יינה של תורה" בעיקר מתגלה במדרגת הפורים, "חייב איניש לבסומי בפוריא", זה הזמן שמתגלה ה"יינה של תורה", כלומר, לא כפשוטו שהגדרה של "יינה של תורה" הוא הדינים דאורייתא שבדבר, אלא "חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה", מהיין שמתגלה במדרגת הפורים, ששמה מתגלה בעיקר ה"יינה של תורה", "תורה אור". במדרגת

הארת חנוכה, "חביבין דברי סופרים" של המצוה מדברי סופרים של הדלקת נר חנוכה, שמתגלה בה ה"יתרון האור מן החושך" שמתוך אותו חושך יצא מציאות של הארה, היא גדולה יותר ממדרגת האור, כמו שנתבאר.

מדרגת נר חנוכה הבית עצמו עצם מאיר

ועומק הדברים, להבין עמוק, "איסתכל באורייתא וברא עלמא", זה מדרגת תורה, שמכח האורייתא הקב"ה ברא את העולם, אבל כאשר מתגלה ה"עלמא" הוא נקרא "עלמא" מלשון העלם, "בחכמה יבנה בית ובתבונה יכונן ובדעת חדרים ימלאון", הבית שמתגלה בעולם הוא נברא ב-חכמה, "איסתכל באורייתא" ו-"ברא עלמא", אבל הבית עצמו, "הבית בהבנותו", הוא נראה בית כפשוטו, אבל מכח מדרגת נר חנוכה, כאשר מניחים את הנר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ, וכשהוא דר בעליה מניחה בחלון ביתו, להבין ברור, זה לא רק שמניחים כפשוטו נר במקום הפתח של הבית, אלא מגלים שהאור מאיר בבית עצמו, זה מדרגת ההדלקה שהיא חובת הבית, שמתגלה בנר חנוכה, כלומר, וודאי שזה חובה על הגברא להדליק, אבל שורש ההארה, הגדרתה היא שהבית עצמו הופך להיות מציאות של הארה.

מה שמתגלה מכח מדרגת תורה אור, שיש הארה של "איסתכל באורייתא" שמכחה יש "ברא עלמא", שבת - "בחכמה יבנה בית", כמו שנתבאר, גדרו רק השורש של הבית, אבל הבית הוא בית כפשוטו.

אבל הבית שמתגלה מכח מדרגת הנר חנוכה, הוא מדרגה שהבית עצמו, הוא הופך להיות מציאות של אור. ואיפה השורש - ברור הדבר, הרי, כמו שאומרת הגמ' בפ"ק דב"ב שתי לשונות, בית המקדש נקרא אורו של עולם, ונקרא עינו של עולם, הוא נקרא אורו של עולם, שם הוא המקור שממנו יוצאת ההארה, וברור הדבר שמה שהבית נקרא אורו של עולם, זה לא רק שמשם יוצאת ההארה, אלא הגדרת הדבר, הבית עצמו הוא עצם מאיר, זהו מדרגת בית המקדש, שהוא עצם מאיר, בפנימיות הבית יש ארון - אור נ', ומנורה בהיכלי - בנר חנוכה, כאשר מדליקים את הנר על פתח הבית, מגלים שמה שבמדרגת בית המקדש האור שנמצא בפנים של בית המקדש, מתגלה בכותלי הבית, בנר חנוכה מתגלה, שבכל בית ובית, הבית עצמו הופך להיות עצם מאיר, זה מצות הדלקת נר חנוכה.

זהו "יתרון האור מן החושך", החושך הגמור הוא חומר ולבנים, שמהחומר נעשה מציאות בנין הבית, שחומר הוא בבחינת עפר, שעפר הוא היסוד החושך ביותר שיש, זהו חומר ולבנים שהם מיסוד העפר.

וכש"מניחו על פתח ביתו מבחוץ", הוא מניח אותו במקום החומר עצמו, וכשהוא מניח אותו שם, הבית עצמו הוא גופא מאיר, הוא גופא נהיה אור.

הארת היחידה שבנר חנוכה

ובעומק, ברור הדבר, כמו שאומרת הגמ' שמזוזה מימין ונר חנוכה משמאל כדי שיהא מוקף במצות, כלומר, מזוזה, כדברי חז"ל, ש"מזוזות ביתך", "מזוזות", **זו מוות.** כל זמן שיש מציאות של מות, כמו שבמצרים היה צריך לשים דם על הפתח כדי שלא יבוא מלאך המוות, כי "לפתח חטאת רובץ" - שמה מקומו, כאשר מסלקים ע"י המזוזה את מלאך המוות מן הבית, שהסתלק השורש של ה"עפר אתה ואל עפר תשוב" שהופך להיות מכח כך אצל אדם הראשון במקום כתנות אור בא', כתנות עור בע', כאשר מסלקים את המלאך המוות שהוא שורש החטא, "מזוזות ביתך" - **זו מות,** אז מתגלה בנר חנוכה שהוא בשמאל, שהבית עצמו הופך להיות מציאות של הארה.

כמו שהיה מדרגה של אדם הראשון קודם החטא, שהיה לו כתנות אור, כך מתגלה בבית, אבל זה שלב על גבי שלב, ומונח כאן עומק עצום ונורא.

יש לאדם מדרגה של נפש, רוח ונשמה, וכידוע, נפש נמצאת בכבד, רוח בלב, נשמה במח, כהגדרות כלליות ממש, ויש לאדם חיה ויחידה, החיה מתגלה בבגדים, והיחידה מתגלה בבית של האדם, כדברי רבותינו.

אצל אדם הראשון היה כתנות אור בא' מעיקרא, כי אור החיה הפנימית התגלתה בבגדים, זה היה הכתנות אור, אבל הבית עדיין היה בית כפשוטו, חומר.

ובנר חנוכה שמאיר האור הפנימי של ההבחנה של היחידה שבנפש, מתגלה מכח המעמקים הללו ההארה, שגם הבית מאיר, מה שאצל אדם הראשון היה רק בלבוש, ששם היה מציאות של כתנות אור בא', מציאות של הארה, בהארת נר חנוכה מתגלה שהבית עצמו הופך להיות עצם מאיר, זה עומק ההגדרה של "יתרון האור מן החושך".

כהגדרה כוללת, "יתרון האור מן החושך" הוא על מעשה האדם - חטאיו, אבל בהגדרה המדוקדקת, מובן מתוך עצם הדברים, החומר שהוא החומר העב והחושך והגס ביותר, עליו נאמר ה"יתרון האור מן החושך".

נר חנוכה זה לא רק שמן ופתילה שבה יש אור, אלא זה הופך להיות מציאות שהדבר עצמו מאיר. וזה העומק שנעשה נר חנוכה, מה שנעשה בנר חנוכה, שבמקום לדלוק יום אחד, זה דלק שמונה ימים, הפנים העמוקות לפי"ז, שבנס, תמיד מה שמאיר, יש את הכלי של הנר, יש את השמן שבנר, יש את הפתילה ויש את האור על גביו, ותמיד, השמן הוא זה שמאיר, אבל בנר חנוכה, הכלי עצמו הופך להיות מציאות מאירה, זה השורש שנעשה נס והוא דולק יותר, כי השורש של ההארה היא לא רק מהשמן, כמובן שמן שהוא מלשון שמונה, הוא שורש לשמונה ימים - אבל נעשה הכללות של השמונה בכל יום ויום שזה הכלי שהוא מלשון כללות, שכולל את כל השמונה בבת אחת, הוא כולל את כולם והוא יכול להאיר שמונה ימים מתוכו, זה עומק הנס שנעשה מכח מציאות הכלי.

זהו האוצר, כל אוצר זה בית קיבול של הדבר, זה המעמקים של האוצר, האוצר, לא שהוא מיצר את האור, אלא האור מתגלה במקום הצרות, שזה "יתרון האור מן החושך", זהו "יפתח לך ה' את אוצרו הטוב".

[הוספה מהשיעור הסמוך במה שהוזכר בהקבלה לשיעור הנ"ל, השיעור נסוב על ע"ח ש' ז"א רפ"ד מ"ב אות א']
'אוצר' א'- הוי"ה צור - ההכאה שבהוי"ה

כהמשך למה שהוזכר, זו המדרגה הנקראת אוצר, א'- צר, א- צור, כלומר, אחד מהשורשים הידועים של שם הוי"ה הוא נמצא בתוך האות א', וצורת הדבר כידוע, הא' מורכבת משלוש חלקים י' למעלה וי' למטה וו' באמצע. עלה בידינו כ"ו שהוא גימטריא שם הוי"ה, וא"כ הא' היא הבחנה של שם הוי"ה וממנה נעשה המציאות של צור, זו המדרגה בעומק, הנקראת אוצר, יש כאן לפי"ז, פנים עמוקות לאוצר, מהו אוצר הא' הוא הוי"ה, והצור זה ההכאה שבהוי"ה וממנה נעשה מציאות של אוצר, כלומר, הארת האוצר היא הגבול של הצור, של התוקף של הדינים המכים בא' שהוא שם הוי"ה, וממנו נעשה מציאות של המשכת הארה שהופך להיות מציאות של צור כמו שנתבאר.

אבל יתר על כן, בלשון פשוטה מאד, הרי כידוע יש ארבע עולמות אבי"ע, וכנגדם יש את העסמ"ב, כנגד האצילות זה ע"ב, כנגד בריאה זהו ס"ג, כנגד יצירה זהו מ"ה, וכנגד עשיה זהו ב"ן, נוקבא, מלכות, יסודות ברורים ופשוטים.

ולפי"ז, לעניינא דידן השתא, עולם היצירה הוא כנגד מ"ה, וא"כ כשהרב אומר שיש הכאה של שם הוי"ה דמ"ה, בהדגשה שכאן כותב הרב שההכאה היא בשם הוי"ה דמ"ה, בחינת ז"א, וממנו הופך להיות מציאות של צור, זולת השם אלקים במילוי ההי"ן שעולה צור, כלומר, שורש הצור שמתגלה בשם הוי"ה דמ"ה, זהו עולם היצירה, עולם היצירה הוא כולו בנוי על מציאות של הכאה, וממנו נעשה מציאות של צורה, וזהו "מבשרי אחזה", דברים פשוטים, הרי איך עושים צורה לדבר? כאשר לוקח הנפח ברזל ורוצה לעשות לו צורה, הוא עושה כן ע"י שהוא מכה עליו, וע"י כן נעשה מציאות של צורה, לא שזה כל האפשרויות לצורה, אבל זהו אחת מהאפשרויות לצורה,

אבל מ"מ, הצורה הזו מתגלה ע"י מציאות של הכאה, ההכאה היא גופא זו שיוצרת את מציאות הצור כמו שנתבאר.

שורש הארת ההכאה שבאות כ'

וכעת להבין לפי"ז את עומק נקודת הדבר שנתבארה, השורש של ההארה היא הארה שמתגלה מנקודה של הכאה, בלשונות הקודש כידוע ממש, יש שורשים של שני אותיות ויש שורשים של שלוש אותיות, כל פועל, יכול להיות של שנים, וכל עצם הוא משורש של שלוש אותיות, נידון שלם בדברי הראשונים כידוע, אבל כמו שמחדדים לפי חלק משיטות הראשונים, [גם מה שהזכרנו קודם זה מחלוקת] - כהגדרה כוללת ממש, כמו שמבארים חלק מהמפרשים שיש שורשים בלשון הקודש שהם בנויים מאות אחת, ומביאים כמה וכמה דוגמאות לזה, בשורשים שלא ברור מה השורש שלהם, חלק מרבותינו סבורים שישנם שורשים מאות אחת. לדוגמא בעלמא, כעת לעניינא דידן, מה שורש של המילה **מכה**? - יש בה כמובן את הכ', ובהכאה יש בה את הא', האות היחידה ששוה במילה **מכה** ו-**הכאה** זה האות כ', שהיא השורש של אות אחת שמתגלה בהכאה. וכעת - להבין עמוק, הדוגמא השורשית והיסודית היא כשאנחנו מציירים את הנר חנוכה שאסור להניחו למעלה מעשרים אמה, כסוכה וכמבוי, כלומר, שההגדרה של אותה הארה שמתגלה ככ', היא שורש **הכאה**, הוא היכה על הדבר.

כל שמן שמוציאים אותו מזית, אופן הוצאתו הוא ע"י שהוא מכה בזית ועל ידי כן הוא מוציא ממנו את מציאות השמן, וכפי שחז"ל ממשילים את הדברי תורה לזית, שכך דברי תורה נקנים ע"י ההכאה שמכים את האדם, כלומר, ההארה שמתגלה ככ' היא הארה של **הכאה**, מכח ההכאה נעשה המציאות של הארה של כ'.

מדרגת 'קן' 'צא' ו'הן' שהארת נר חנוכה

ראשית כל בדרך רמז, מה שנאמר כאן בדברי הרב, בקצרה לעניינא דידן, הרב כותב בהתחלה שיש את הסדר י' פעמים י', י' פעמים ה', שאומר הרב שזה עולה בגימטריא **קן**, כלומר, **קן** זהו בחינה של בית, לאחר מכן אומר הרב, יש את החלק השלישי, ו' פעמים ו', ו' פעמים ה', ה' פעמים ה' עולה בגימטריא **צא**, זה ההבחנה של **צא** - מקום הפתח, **קן** - בית **וצא**, שמקום ההדלקה הוא מדליק את הנר על פתח ביתו מבחוץ, כלומר, ההכאה, מקום ההארה המתגלה מכח מדרגת "מעוז **צור** ישועתי" בבחינת **צור** שבדבר, הוא מתגלה בבחינת **קן** שמאיר במקום ההכאה שמכה ויוצא לחוץ, זה מקום ה**צא** כמו שנתבאר,

- אבל מה קורה כאשר מתגלה נקודת האמצע? שכמו שאומר הרב היא ה' פעמים ה', ה' פעמים ו' בגימטריא נ"ה, שזהו ה"הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב", כדברי חז"ל כידוע, מה מתגלה במדרגת נר חנוכה, איפה מתגלה בעיקר המדרגה של "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב"? - הרי כאשר מדליקים נר חנוכה בין האומות, שמה מתגלה ההיבדלות של ישראל מן האומות בהדלקה של נר חנוכה, תמיד כשהוא מניח מזוזה בפתחו, גם זה ניכר לבחוץ, אבל זה ניכר במקצת. אבל נר חנוכה שכל הגדרתו הרי, שיאיר למרחוק לעין הרואה, שם מתגלה ה"הן עם לבדד ישכון", זה עומק ההארה שמתגלה, זה השם הוי"ה של ההכאה של **הקן**, שזה הבית, מקום ההדלקה זהו ה-בגימטריא **צא**, "על פתח ביתו מבחוץ" אור שיוצא לחוץ, וההארה הזאת יוצרת מציאות של "הן עם לבדד ישכון", מציאות של נבדלות שעם ישראל הוא כמציאות לעצמו, זה ההארה של **הקן** שחל בכל קומת ההכאה כמו שנתבאר.

ההכאה הזו היא הכאה של שם הוי"ה, השורש של ההכאה היא ההבחנה של הכ' שהוזכר, לכן מקום ההדלקה עיקרו הוא עד עשרים אמה, שאסור להניחו למעלה מעשרים אמה כמו שנתבאר, ועיקר מקומו שבפתח, הוא בעשרה טפחים, שזה ההבחנה של השם הוי"ה במ"ה שהוא עשר אותיות, שם מקומו.

נמצא שכל שורש הדבר הוא באופן של הכאה שחלה בשם הוי"ה, זה שלימות ההארה של הצור.

שלימות ריבוי השמן שבנס חנוכה מכח הארת שם הוי"ה בצור

ולפי"ז, בלשון קצרה, יש לנו את הצור שמתגלה מכח שם הוי"ה, ויש לנו את הצור שמתגלה מכח שם אלקים במילוי של ההי"ן, הצור שמתגלה מכח שם אלקים במילוי של ההי"ן זה הופך להיות דינים כפשוטו, שורש הדינים, כמו שאומר הרב, זה מדרגת הצור, שזה מדרגה של דינים.

אבל הצור שמתגלה מכח הארת שם הוי"ה הוא לא צור של דינים כפשוטו, הוא נקרא צור של עמל התורה, זה מדרגת משה רבינו שהקב"ה אומר לו להיות בנקרת הצור, ושם הקב"ה מתגלה אליו, זה צור של שם הוי"ה, זה לא צור של שם אלקים במילוי ההי"ן שהופך להיות מציאות של דינים, שזה הצור התחתון, זה הצור העליון.

כאשר נאמר במשה רבינו להכות את הצור, פעם אחת נאמר לו להכות, בספר שמות, ופעם אחת נאמר לו לדבר, בספר במדבר, הגדרת הדבר הוא, שמעיקרא שנאמר "והכית על הצור", כוונת הדבר, שזה גופא שורש הארתו שהוא מוציא את מדרגת שם הוי"ה, הוא מכה בו ומוציא את הארת הצור, זהו "והכית על הצור" כפשוטו יש צור שהוא צריך להכות אותו, בעומק, "והכית על הצור", הוא מכה בשם הוי"ה, הוא מכה במטה - בשם הוי"ה, ובשם הוי"ה הוא מוציא את מציאות הצור - זהו "והכית על הצור", הוא מכה בשם הוי"ה, הוא מכה במטה, בשם הוי"ה, ובשם הוי"ה הוא מוציא את מציאות הצור - זהו "והכית על הצור", ומשם יש מציאות שיזובו מים כמו שנתבאר.

זה השורש שנעשה שבתחילה היה יוצא טיפין טיפין כמו שאומרים חז"ל, ולאחר מכן נעשה מציאות של ריבוי. ולפי"ז ברור, הנס חנוכה שנעשה שמן שהיה ראוי לדלוק יום אחד, שדלק שמונה ימים, הרי שבעה משקין שהם י"ד שח"ט ד"ם שאחד מהם הוא השמן, ושורש השבעה משקים הוא המים. השורש שנעשה ממעט שמן ריבוי, הוא משורש "והכית על הצור" שמעיקרא היו יוצאים טיפין ולאחר מכן יצא ריבוי של מים מהשורש הזה נעשה ג"כ שממעט שמן יוצא מציאות של ריבוי של שמן כמו שנתבאר, זה "מעוז צור ישועתי", דייקא, "צור ישועתי לך נאה לשבח", מתגלה הארה של ריבוי השמן.

אבל ההארה של ריבוי השמן, הוא לא מהצור שמתגלה באלקים במילוי ההי"ן שהופך להיות מציאות של צור, אלא זה מהמשכה של שם הוי"ה שמאיר לשם אלקים, שמשם מאיר עומק הארת הצור, זה שלימות ההארה כפי שנתבאר.

כמובן הזכרנו את הסוגיא מעט בהקבלה לשיעור הקודם ולעניני דיומא, כיון שכבר נכנסו הדברים בדברי הרב במדרגת הצור, כדרכה של תורה הדברים רחבים יותר וארוכים, אבל שלמות הארת הצור היא עומק הארת שם הוי"ה עצמו - הופך להיות מדרגה של צור.

וזה נקרא האוצר שנתבאר, אוצר זה הא' שהוא הוי"ה שהופך להיות צור, זה ההמשכה של ההוי"ה במקום הצור, זה שלימות מדרגת "יפתח לך ה' את אוצרו הטוב".

שאלה מהשומעים: מה ההסבר של ענין ההכאה? תשובה: כל הכאה בחיצוניותה היא הכחשה, הכשה וכן ע"ז הדרך, כל הכשה זה הכחשה, שהם שורשים קרובים אהדדי, כי דרך ההכשה שהיא מכחישה את הדבר. אבל בעומק, במה שמכחישים את הדבר בחיצוניותו, מצד פנימיותו, הוא מוציא את הנקודה הפנימית הנעלמת שנמצאת בתוך הדבר. כדוגמת הזית שכאשר מכישים בו, דייקא יוצא מה שנמצא בתוך פנימיותו, מה שבשם הוי"ה יש צור בנעלמות, זה איננו נגלה, והצור הזה יוצא מהכח לפועל ע"י מציאות ההכאה כמו שנתבאר, ובהקבלה למה שהוזכר, זה נקרא "יתרון האור מן החושך", שם הוי"ה זה העצם המאיר כשלעצמו, אבל ברגע שמכים אותו זה החשכה שלו כביכול, זה הכחשה שלו, מההכחשה הזו יוצא אור חדש, זה פנימיות ההארה היוצאת.

ש. מה היחס של "יכה יוסי את יוסי" ביחס לנאמר. ת. זהו ח"ו, מקלל השם. דייקא הוא מכה בו את עצמו, כיון שהוזכר שזה י' פעמים י', זה הגדרה של "יכה יוסי את יוסי", זה ההגדרה שהוא מכה את עצמו מיניה וביה.

נגדיר את ההגדרה בלשון קצרה מאד. בכל הכאה שנאמר כאן, נאמר כאן שתי הכאות, יש הכאה בדוגמא הראשונה י' פעמים י', י' פעמים ה', אז יש מה שהוא מכה את עצמו, ויש מה שהוא מכה את זולתו, מי שמכה את זולתו לחוד, זהו "ויאמר לרשע למה תכה רעך", מי שמכה את עצמו, ומכח כך מכה את זולתו, זה נקרא הכאה דקדושה, זה ההבחנה של "חנוך לנער עפ"י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", מכח מה שהאב עמל בתורה, "כל שמצוה ללמוד מצוה ללמד", כיון שהוא מכה את עצמו, ולכן הוא גם מצוה ללמד, זה נקרא "חנוך לנער על פי דרכו", זה נקרא הכאה מיניה וביה, י' פעמים י', ולאחר מכן י' פעמים ה', וכן ע"ז הדרך, הכאה שבאה מהכחשת עצמו, שמכח כך הוא מאיר יותר ועל ידי כן הוא מכה את זולתו שיאיר, זה נקרא "חנוך לנער על פי דרכו", זה נקרא הכאה של מצוה, כמו שאומרת הגמ'.

[שאלה: מה המדרגה של יראת שמים קשורה למהלך של "שלא נדע" שלכאן זה עבודה אחרת] תשובה: כשיש לנו מציאות של "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והיראת שמים היא נקודת הבחירה, במה האדם בוחר? בהגדרה פשוטה יש בו שכל והוא מעמיד נקודה של שני הצדדים, אבל יש את הבחירה העליונה שהוא בוחר לא לבחור, שהוא בוחר שהקב"ה יבחר, מצד כך, כמו שאמרת ש"תכלית הידיעה שלא נדע", מצד עצם הבחירה כפשוטו, אדרבה, יש לו שני צדדים ודעת המכרעת היא זאת שמכריעה, אבל מצד מה שהבחירה היא ב"תכלית הידיעה שנדע שלא נדע", הוא בוחר שלא לבחור, והוא מחזיר את הבחירה להקב"ה מחמת שהוא איננו יודע והוא מחזיר את בחירתו להקב"ה, זה תכלית הבחירה שנאמרה, יש את הבחירה התחתונה ששם זה דעת המבדלת, דעת המכרעת, ששם זה ההבחנה של צור בהבחנה של חיתוך, [ו"תקח צפורה צור"] בהבחנה של שני הצדדים, ויש את ההבחנה של צור שזה בגימטריא צהר עם הכולל, שזה הופך להיות צור, ומצד כך הוא בוחר בהארה העליונה שלמעלה, למטה זה צור מבחינת מקום צר, או זה, או זה, בבחינת יצר הטוב ויצר הרע, והוא בוחר ביצרים. - ח"ו, ביצר הרע, ובקדושה הוא בוחר ביצר טוב, אבל בצד העליון שבדבר, הוא בוחר בצהר, הזכרנו "יתרון האור מן החושך", אז מהצור יוצא הצהר, זהו ה"יתרון האור מן החושך", ואז הוא בוחר בהארה העליונה, אבל שהיא למעלה מדעתו, כהגדרה כוללת ממש.

[ש: זה אמור להאיר לו שהוא יבחר בקדושה?] ת: בבחינת שהוא בוחר בצהר, הוא בוחר בצהרים, בצהרים אדם לא יכול להסתכל בחמה, הוא יכול להסתכל עליה כשהיא בשעת הדמדומים שלה, שהיא הופכת מגם לדם - דם לא הזכרנו, הזכרנו את הגם שיצא ביחד עם האור מציאות של נר, זה הגם, ולאחר מכן זה הופך להיות כבר דמדומים, אז מהצד התחתון זה המ"ד נרות, שאז האדם באמת יכול להסתכל, זה מכח המדמה, מכח הדמדום הוא יכול להסתכל, אבל כשחמה בטהרתה, חמה בהארתה, הוא לא יכול להסתכל, כי זה בבחינת "תכלית הידיעה שנדע שלא נדע", הוא לא משיג שמה, הוא בוחר רק בלא לבחור, ולהחזיר את הדבר לשורשו העליון.

לקבלת העלון השבועי בדוא"ל,
וכן מקובץ שאלות ותשובות
לפי סדר הפרשיות,
יש לשלוח בקשה לכתובת:

info@bilvavi.net

[לקבלת העלון השבועי

והשו"ת דרך הפקס,

יש לשלוח בקשה

למספר הפקס]

03-548-0529



לכיהודים בנושאי "בלבבי משכן אבנה"
ניתן לפנות למערכת באופנים הבאים:

טלפון 052-763-8588

פקס 03-548-05294

ת.ד. 16452 ירושלים 9116302

info@bilvavi.net



שיעורי מורינו הרב שליט"א

מופיעים ב"קול הלשון"

ישראל 073.295.1245

USA 718.521.5231